

378

Б90

1711

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

БУЛЬВІНСЬКА Оксана Іванівна

УДК 378.147

**ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ**

13.00.01 – Теорія та історія педагогіки

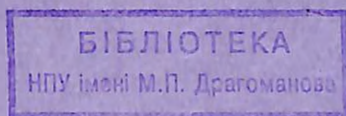
**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100310066

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Бшир

Київ – 1998

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
професор
Шкурко Іван Іванович,
Державна академія керівних кадрів освіти,
проректор

Офіційні опоненти: член-кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук, професор
Бондар Володимир Іванович,
Національний педагогічний
університет ім.М.П.Драгоманова,
декан педагогічного факультету

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Трубачева Світлана Едуардівна,
Інститут педагогіки АПН України,
старший науковий співробітник

Провідна установа: Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.Винниченка,
кафедра педагогіки, Міністерство освіти України, м.Кіровоград

Захист відбудеться 19 березня 1998 р. о 16:30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.33.08 у Національному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова (252030, м.Київ, вул.Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова (252030, м.Київ, вул.Пирогова, 9).

Автореферат розіслано "10" лютого 1998 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Долинська Л.В.

ДОЛИНСЬКА Л.В.

Загальна характеристика роботи

Актуальність проблеми. В умовах розбудови Української держави одним з пріоритетних завдань у галузі народної освіти є підготовка нового покоління педагогічних працівників, підвищення загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу педагога до рівня, що відповідає його ролі в суспільстві. Динамізм соціально-економічного розвитку суспільства потребує виховання вчителя як творчої, активної особистості з фундаментальними знаннями, практичною готовністю розв'язувати педагогічні завдання, здатної до постійного професійного пошуку. Все очевиднішим стає той факт, що не сама сума знань, а синтез знань, умінь та професійних переконань є найважливішим показником всебічно підготовленого спеціаліста-педагога. Одним із заходів удосконалення підготовки сучасного вчителя є створення педагогічних університетів. Саме тут апробуватимуться нові підходи до системи загальнопедагогічної підготовки студентів.

Пріоритетною у професійній підготовці майбутніх учителів у педагогічному університеті є дидактична підготовка, що включає насамперед формування дидактичних умінь учителя як організатора навчально-виховного процесу в школі. Щоб підвищити якість підготовки випускників педагогічних університетів до роботи в школі, навчально-виховний процес у вузі має набути якісно нового стану. Під час його організації необхідно виходити з єдності педагогічних знань щодо теорії навчання і відповідних дидактичних умінь. Тобто весь навчальний процес у педагогічному університеті має бути максимально професійно націленим.

Дидактична підготовка майбутніх учителів у педагогічних університетах являє собою цілісну систему, що втілюється планомірно і цілеспрямовано протягом усіх років навчання. Одним з її головних елементів є формування в майбутніх учителів дидактичних умінь підготовки, проведення та аналізу навчального процесу в школі. Основою цієї підготовки є наукове обґрунтування системи дидактичних умінь, яке виступає умовою того, що засвоєні знання про змістовний бік цих умінь стануть основою для їх формування, адже чітко усвідомлена мета відіграє вирішальну роль в утворенні умінь.

Проблема формування педагогічних умінь у майбутніх учителів розкривається в дослідженнях О.А.Абдулліної, Є.М.Кабанової-Меллер, С.І.Кисельгофа, Г.С.Костюка, Н.В.Кузьміної, В.І.Лозової, Є.А.Мілеряна, О.Г.Мороза, Д.Ф.Ніколенка, В.Ф.Паламарчук, Г.Д.Панченка, О.Я.Савченко, В.О.Сластьоніна, Р.І.Хмелюк, О.І.Щербакова та ін. Дидактичні уміння майбутніх учителів стали предметом дослідження Н.Ф.Білокур, В.І.Бондаря, Я.І.Бурлаки, І.В.Іванченко, Г.А.Крітіної.

Разом з тим майже не досліджувалась ученими проблема формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів — навчальних закладів нового типу. Ця проблема пов'язана з пошуком оптимальних шляхів професійної підготовки майбутніх учителів у цих навчальних закладах.

Зазначене вище дає змогу стверджувати, що вивчення процесу формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України є актуальним, має теоретичне і практичне значення.

Тема нашого дослідження "Формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України" затверджена як ланка наукової роботи кафедри педагогіки Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова.

Об'єктом дослідження є професійно-педагогічна підготовка студентів педагогічних університетів України.

Предмет дослідження – формування дидактичних умінь у майбутніх учителів під час навчання у цих навчальних закладах.

Мета нашого дослідження полягає в розробленні та обґрунтуванні системи формування дидактичних умінь у майбутніх учителів в умовах педагогічних університетів України.

В основу нашого дослідження покладена гіпотеза про те, що формування дидактичних умінь у майбутніх педагогів буде ефективним, якщо їх дидактична підготовка розглядатиметься як інтегрована система засвоєння педагогічних знань та організації практичної діяльності студентів, спрямованої на відпрацювання конкретних педагогічних дій і формування дидактичних умінь з перенесенням їх у нові педагогічні ситуації.

Відповідно до мети, предмета дослідження, сформульованої гіпотези в дисертації поставлено та реалізовано такі основні завдання:

1. Вивчення стану проблеми формування дидактичних умінь у майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці.

2. Удосконалення системи дидактичних умінь на основі відповідності етапам навчального процесу та зв'язку з елементами моделі уроку.

3. Проектування системи формування дидактичних умінь у майбутніх учителів під час вивчення педагогіки в умовах педагогічних університетів України та її експериментальна перевірка.

4. Виявлення ефективності розробленої системи за кінцевим результатом – сформованістю дидактичних умінь у майбутніх учителів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять діалектична теорія пізнання, зокрема, її основні положення про суб'єктно-об'єктний характер процесу пізнання, активність суб'єкта в пізнанні, єдність свідомості та діяльності; положення діалектики про загальний зв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів дійсності; система наукових категорій та законів, що відображають ідею цілісності об'єктивного світу; розуміння процесу навчання як взаємопов'язаних і взаємозумовлених дій учителя та учнів; необхідність побудови процесу навчання відповідно до закономірностей логіки людського мислення; психолого-педагогічні положення про провідну роль діяльності у формуванні особистості і в організації навчально-пізнавального процесу; положення педагогічної науки про формування особистості вчителя.

Дослідження також базується на передовому педагогічному досвіді, працях учителів-новаторів. Досвід Ш.О.Амонашвілі, Л.В.Занкова, Є.М.Ільїна, В.О.Сухомлинського, В.Ф.Шаталова та ін. є основою розроблення системи педагогічних завдань, спрямованих на формування дидактичних умінь у майбутніх учителів.

Комплексний підхід до вивчення проблеми зумовлений застосуванням таких **методів дослідження**:

- теоретичного аналізу філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження;
- вивчення нормативних документів вищої школи (навчальних планів, програм, підручників, навчальних посібників);

- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; спостереження за професійною діяльністю викладачів і студентів під час педагогічної практики;

- бесід, анкетувань, тестувань викладачів і студентів;
- аналізу студентської навчальної документації (контрольних робіт, конспектів залікових уроків);
- педагогічного експерименту, спрямованого на формування у студентів дидактичних умінь;
- експертної оцінки (рейтинг) і самооцінки;
- кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Дослідження проводилось у кілька етапів.

На першому етапі (1992 – 1993 рр.) визначені вихідні позиції дослідження: мета, завдання, проблема, предмет, методологія; вивчалась психологічна, педагогічна та методична література з теми.

Другий етап (1993 – 1994 рр.) спрямований на підготовку і проведення констатуючого експерименту з метою вивчення стану сформованості дидактичних умінь у майбутніх учителів, а також на розроблення програми та методики дослідно-експериментального навчання.

На третьому етапі (1994 – 1997 рр.) впроваджувалась у практику розроблена система формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України, перевірялась ефективність експериментального дослідження, аналізувались, систематизувались та узагальнювались отримані результати.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в:

- удосконаленні системи дидактичних умінь на основі відповідності етапам навчального процесу та зв'язку з елементами моделі уроку;
- розробленні та теоретичному обґрунтуванні системи формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України на основі взаємопов'язаних принципів: розвитку професійних інтересів студентів і формуванні мотиваційної сфери; перегляді програмних документів з позиції наявності в них настанов на формування дидактичних умінь; використанні активних методів і різноманітних форм навчання;
- визначенні показників та рівнів сформованості дидактичних умінь;

- узагальненні передового досвіду викладачів дидактики в педагогічних університетах України.

Практичну значущість дослідження становить розроблення лекційних матеріалів, завдань і педагогічних ситуацій з метою формування у студентів дидактичних умінь.

Практичні матеріали, розроблені нами, можуть бути впроваджені в процес підготовки майбутніх учителів з метою підвищення у них рівня сформованості професійних дидактичних умінь.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечуються:

- науковою методологією сучасного дослідження в галузі професійної педагогіки;

- опорою на філософські, психолого-педагогічні, науково-методичні підходи у визначенні провідної ідеї дослідження;

- використанням комплексу теоретичних і емпіричних методів дослідження проблеми, що відповідають його меті, завданням, предмету;

- впровадженням результатів дослідження в практику роботи викладачів психолого-педагогічного циклу дисциплін педагогічних вузів, організацією навчально-експериментальної роботи за особистою участю автора.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювались у формі доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції "Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми" в м.Чернівці 28-31 жовтня 1996 р.; Всеукраїнській науково-практичній конференції "Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні" 1-3 лютого 1996 р.; Всеукраїнській науковій конференції "Післядипломна освіта керівних і педагогічних кадрів: проблеми розвитку" 2-3 листопада 1995 р.; Сумській обласній науково-практичній конференції "Розвивальний потенціал сучасного уроку в початковій школі" в м.Суми 13-14 травня 1996 р.; на засіданнях кафедр педагогіки, на методичних семінарах викладачів Глухівського, Сумського педагогічних інститутів; на методичних семінарах студентів цих вузів під час педагогічної практики, а також у публікаціях автора.

Запропонована автором система формування дидактичних умінь впроваджувалась у Національному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова, Харківському державному педаго-

гічному університеті ім.Г.С.Сковороди, Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім.К.Д.Ушинського, а також у Глухівському педагогічному інституті.

На захист виносяться:

1.Цілісна система дидактичних умінь, удосконалена на основі відповідності етапам навчального процесу та зв'язку з елементами моделі уроку.

2.Система формування дидактичних умінь у майбутніх учителів в умовах педагогічних університетів України.

3.Результати експериментального дослідження, які доводять ефективність спроектованої системи формування дидактичних умінь.

Структура та основний зміст дисертації.

Дисертація (повний обсяг 186 с.) складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (263 найменування на 22 с.). У дисертації міститься 11 сторінок таблиць (загальна кількість — 20) та 6,5 сторінок рисунків (загальна кількість — 9).

У вступі обгрунтована актуальність проблеми, сформульовані мета, об'єкт, предмет дослідження, його гіпотеза, завдання; розкриті наукова новизна та практична значущість роботи; сформульовані положення, що виносяться на захист; зазначені апробація та форми впровадження результатів дослідження у практику.

У **Розділі 1** "Формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів як науково-педагогічна проблема" подано теоретичний аналіз педагогічної і психологічної літератури; розглянуто види дидактичних умінь та умови їх формування; узагальнено результати вивчення практики дидактичної підготовки майбутніх учителів у педагогічних університетах України на сучасному етапі; розглянуто результати констатуючого експерименту.

Теоретичний аналіз педагогічної і психологічної літератури показав, що найважливішим компонентом кваліфікаційної характеристики вчителя є педагогічні вміння, які складаються з кількох груп. Одна з них – дидактичні вміння проектування, організації та аналізу навчального процесу в школі та керування пізнавальною діяльністю учнів. У дидактичних вміннях реалізують-

ся психолого-педагогічні знання про процес навчання, його сутність, цілі, завдання, принципи, методи, прийоми, способи його організації.

Щодо розуміння сутності вмінь автор поділяє думку тих учених (О.О.Абдулліна, Є.І.Бойко, Г.С.Костюк, Є.О.Мілерян, К.К.Платонов), що розглядають уміння як найвищий ступінь оволодіння дією.

У дисертації зроблено аналіз фундаментальних досліджень, де розглядаються психолого-педагогічні основи формування професійних умінь учителя (О.А.Абдулліна, В.І.Бондар, С.І.Кисельгоф, В.О.Сластьонін, Р.І.Хмелюк, О.І.Щербаков та ін.). На наш погляд, найбільш поширеною є точка зору про педагогічну діяльність як велику кількість педагогічних задач. Для їх успішного розв'язання, як стверджують названі вище дослідники, вчителю потрібно володіти певною сукупністю професійних умінь, серед яких одну з базових груп становлять дидактичні.

Визначаючи зміст дидактичних умінь, ми ґрунтувались на концепції І.Я.Лернера про зміст освіти (у тому числі і педагогічної). Це дало змогу врахувати всі особливості професійної діяльності вчителя як організатора навчально-виховного процесу в школі.

У нашому дослідженні сформульоване як робоче таке визначення дидактичних умінь: це складні психічні утворення, які об'єднують професійні знання і навички з елементами творчості і педагогічної переконаності та розумовими і практичними діями, спрямованими на успішне розв'язання дидактичних завдань, що постійно змінюються.

На основі проведених нами фіксованих спостережень за ходом навчального процесу і теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури визначені обсяг і зміст дидактичних умінь. В остаточному варіанті система дидактичних умінь, які забезпечують керування процесом засвоєння знань і способів діяльності учнів, охоплює три групи: конструктивні, виконавські та аналітичні.

Конструктивні дидактичні уміння включають проектувальні та власне конструктивні. Перші необхідні для моделювання всього навчального процесу, підготовки уроків з цілої теми; другі – для моделювання окремого уроку.

Виконавські вміння характеризують виконавську діяльність учителя, рівень його професійної культури і майстерності, розвиток особистих якостей та інтелекту, його здібності реалізувати на практиці створену модель навчального процесу. Серед них виділяємо гностичні, організаторські та комунікативні вміння.

Група аналітичних умінь характеризується аналітичною спрямованістю професійної праці вчителя. Вона містить: визначення спрямованості інтелектуальних інтересів учнівського колективу; аналіз готовності учнів до сприйняття нового матеріалу; аналіз ефективності методів, засобів і форм навчання, які використовувались на уроці; аналіз недоліків знань і вмінь учнів; аналіз досягнутих на уроці результатів; відповідність їх цільовим завданням тощо.

Система дидактичних умінь як сукупність взаємопов'язаних елементів, необхідних для проектування, практичного втілення та аналізу навчального процесу, тісно пов'язана з елементами моделі уроку. Саме в ній знаходить відображення на практиці гнучка, динамічна система дидактичних умінь.

Модель уроку ми розглядаємо як сукупність дидактичних клітинок (умовна назва структурних одиниць навчального процесу), котрі являють собою мікродіяльність вчителя і учнів, що має своє цільове завдання, зміст, процес руху змісту (методи навчання і форми організації навчальної діяльності учнів), а також характеризується результатом. Дидактичні клітинки об'єднані загальною метою уроку і спрямовані на кінцевий результат уроку.

Реалізуючи цю модель, учитель застосовує всю систему дидактичних умінь: проектування мети уроку, цільових завдань, змісту, методів, форм організації навчальної діяльності учнів; практичне втілення моделі уроку; постійний аналіз проміжних результатів і кінцевого результату уроку. Отже, студенти педагогічних університетів, готуючись до майбутньої професії, формують не окремі дидактичні вміння, а всю їх систему.

Формування дидактичних умінь у майбутніх учителів проводиться планомірно, цілеспрямовано і систематично протягом усіх років навчання у вузі. Якісно нового стану цей процес набуває у вищих навчальних закладах нового типу – педагогічних університетах.

Наші спостереження й аналіз засвідчили, що педагогічні університети – це гнучка освітня система вищого рівня, яка включає всі ланки підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, а також аспірантуру, докторантуру, наукові підрозділи. Педагогічні університети сприяють безперервній педагогічній освіті та координують наукові дослідження з певних напрямів науки в регіоні.

Аналіз науково-методичної системи дидактичної підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічних університетів України (у Національному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова, Харківському державному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди, Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім.К.Д.Ушинського) дав змогу виділити в ній три основні групи компонентів: а) концептуальну; б) змістовно-структурну; в) організаційно-методичну.

Концептуальна група компонентів містить таку провідну ідею, як наступність і цілісність освіти в умовах диференційованої багатоступеневої освіти. Вона досягається створенням моделі дворівневої підготовки спеціалістів – бакалаврату і магістрату, а також організацією комплексів закладів освіти різного рівня з центром у педагогічному університеті.

Вивчення змістовної групи компонентів системи дидактичної підготовки майбутніх учителів у педагогічних університетах України проводилось нами шляхом аналізу програмних документів – навчальних планів, програм, підручників та навчальних посібників. Нами встановлено, що ґрунтовна дидактична підготовка студентів стає можливою завдяки раціональній побудові навчальних планів, а також завдяки новим підходам до структурування змісту дидактичної підготовки студентів, що знайшло своє відображення у навчальних програмах, підручниках і навчальних посібниках. Вони орієнтують студентів на широке впровадження нових вітчизняних і зарубіжних технологій навчання і виховання для забезпечення виходу України на світовий простір.

Вивчення організаційно-методичної групи компонентів системи дидактичної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних університетах України ми проводили, спостерігаючи за реальним навчальним процесом у вузах, аналізуючи форми і методи роботи викладачів зі студентами, узагальнюючи педагогічний

досвід. Нами було встановлено, що високому рівню підготовки майбутніх учителів сприяє викладання педагогіки і, зокрема, дидактики з позицій практичного підходу до предмета, використання активних методів навчання, індивідуального та диференційованого підходу до студентів.

Проведений нами констатуючий експеримент на основі анкетування студентів педагогічних вузів, вивчення їх самооцінки своєї професійно-педагогічної підготовки в інституті та оцінки компетентних суддів дав змогу визначити рівень сформованості професійних дидактичних умінь, виявити основні труднощі в розв'язанні практичних завдань щодо керування процесом засвоєння знань і способів діяльності учнів. Нами було виявлено, що студенти випускних курсів деяких досліджуваних педагогічних інститутів, проводячи залікові уроки під час педагогічної практики, здебільшого виявляють недостатньо високий рівень сформованості дидактичних умінь саме через те, що їх професійна підготовка не була націлена на формування дидактичних умінь як основи організації навчального процесу в школі. Ці дані стали вихідним пунктом нашого дослідження.

У **Розділі 2** "Експериментальне дослідження процесу формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України" розглянуті зміст, організація і результати формуючого експерименту.

На основі вивчення стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці та результатів констатуючого експерименту нами була спроектована система формування дидактичних умінь у майбутніх учителів під час вивчення педагогіки в умовах педагогічних університетів України.

Ця система побудована на таких основних принципах:

- розвитку професійних інтересів студентів і формування мотиваційної сфери;
- перегляді програмних документів з позиції наявності в них настанов на формування дидактичних умінь;
- використанні активних методів і різноманітних форм навчання.

У спроектовану нами систему входять основні теми курсу дидактики, питання практичного характеру, які слід виділити в них, система дидактичних умінь, що формуються під час вивчення певної теми, та система лекційних, практично-семінар-

ських і лабораторних занять, під час яких формуються дидактичні вміння.

З урахуванням зазначених принципів ми розробили лекційні матеріали, завдання та педагогічні ситуації для практичних і лабораторних занять. Нами запропоновані також педагогічні завдання та вправи, дидактичні та рольові ігри. Система завдань має дослідницькі, проблемні моменти, які ставлять студентів у позицію експериментаторів, змушують творчо оволодівати раціональними способами застосування знань на практиці.

Спроектвану систему пропонуємо реалізувати на практиці шляхом організації теоретичного навчання студентів з максимальною професіоналізацією їх діяльності, відпрацюванням основних дидактичних умінь та організацією відповідної роботи під час проходження педагогічної практики. Принцип єдності теорії і практики під час реалізації спроектованої системи має здійснюватись на певних дидактичних засадах, які передбачають взаємозв'язок цілей, змісту, методів, форм організації і способів навчання.

Формуючий експеримент як втілення спроектованої системи формування дидактичних умінь у навчальний процес, проводився нами на базі педагогічних університетів України.

Вивчаючи рівень сформованості умінь у студентів під час проведення формуючого експерименту, ми зважали на такі критерії:

- професійність діяльності (наявність в основі діяльності психолого-педагогічних знань);
- доцільність діяльності (відповідність її змісту і форми комплексу цілей);
- оригінальність діяльності (наявність нового і відсутність шаблону, формалізму);
- освоєність діяльності (наявність в її складі і формі точних відпрацьованих операцій);
- ступінь узагальнення вміння (широта перенесення вміння в нові умови і ситуації).

На основі цих критеріїв ми виділяємо три рівні сформованості дидактичних умінь у студентів: високий, середній і низький.

Високий рівень характеризується вільним і творчим володінням психолого-педагогічними знаннями, що передбачає ши-

роке перенесення їх у нові умови; самостійним формулюванням мети педагогічної діяльності, плануванням ходу її виконання і здійсненням за допомогою найбільш доцільних і ефективних дій із досягненням високої результативності. Цей рівень передбачає цілісність і відпрацьованість дидактичних умінь.

Середній рівень розвитку умінь характеризується обґрунтуванням виконуваної педагогічної діяльності з точки зору психолого-педагогічної теорії, але у деяких випадках це обґрунтування недостатньо логічне і переконливе; невмінням вибрати з усієї сукупності педагогічних дій найбільш раціональні.

Низький рівень являє собою розвиток окремих елементарних дій; лише деякі з них обґрунтовуються з точки зору психолого-педагогічної теорії; доцільність педагогічних дій не пояснюється, виконуються вони неточно, в результаті чого мета діяльності часто не досягається.

Важливим показником сформованості дидактичних умінь є коефіцієнт повноти виконаних операцій, з яких складається дидактичне уміння. Ми визначали його за формулою:

$$K = (n:N) \cdot 100\% ,$$

де n – сума виконаних студентом операцій,

N – загальна кількість операцій, які становлять певне уміння ($N \approx 5 - 6$).

Ступінь сформованості дидактичних умінь виявляється через показник середнього коефіцієнта за всіма групами дидактичних умінь. Високому рівню розвитку умінь відповідає коефіцієнт від 100% до 75%; середньому – від 74% до 45%; низькому – менш, ніж 44%¹.

Порівняння показників коефіцієнта повноти виконаних операцій у студентів експериментальних і контрольних груп відображено в табл.1. Результати подаються в процентах.

Результати табл.1 свідчать, що більшість студентів експериментальних груп усвідомлюють зміст певного дидактичного уміння як сукупність дій та операцій, що його становлять, і виконують їх в оптимальній послідовності. Це підтверджують такі результати: високому і середньому рівням сформованості конструктивних дидактичних умінь відповідає показник коефіцієнта

¹ За методикою В.І.Бондаря, дещо видозміненою в контексті нашого дослідження [Бондар В.І. Наукові основи процесу аналізу уроку // Радянська школа. — 1976. — №8. — С.19].

повноти виконаних операцій у 94%, виконавських – у 92%, аналітичних – у 89% студентів експериментальних груп.

Таблиця 1. Рівень сформованості дидактичних умінь (за обчисленням коефіцієнта повноти виконаних операцій)

Уміння Рівні	Конструктивні		Виконавські		Аналітичні	
	Групи студентів					
	експер.	контр.	експер.	контр.	експер.	контр.
Високий	36	24	45	38,5	37	10
Середній	58	31	47	42	52	46,7
Низький	6	45	8	19,5	11	43,3

У контрольних групах ці показники нижчі: 55%, 80,5% і 56,7% відповідно. Це свідчить про те, що запропонована нами система формування дидактичних умінь під час впровадження її в експериментальних групах виявилась ефективною.

Одним з методів, за допомогою якого ми вивчали рівень розвитку дидактичних умінь у студентів експериментальних і контрольних груп, є рейтинг.

Ступінь сформованості дидактичних умінь виявляється через показник середнього бала колективних оцінок рейтингу. Високому рівню розвитку умінь відповідає бал від 5 до 3,7; середньому – від 3,6 до 2,3; низькому – менш, ніж 2,2¹.

Аналіз результатів рейтингу показав, що у студентів експериментальних груп рівень сформованості дидактичних умінь набагато вищий, ніж у студентів контрольних груп. Це видно з показників наведеної нижче табл.2. (подаються у процентах).

Показники наведеної таблиці свідчать, що у студентів експериментальних груп рівень сформованості всіх дидактичних умінь вищий. Високому і середньому рівням відповідають конструктивні уміння у 93% студентів, виконавські – у 91,5% і аналітичні – у 86% студентів.

¹ За методикою Р.І.Хмельюк [Богданова І.М., Дідусь Н.І., Казанжі Ф.І. та ін. Методика діагностики і формування професійної усталеності майбутніх учителів. — Одеса, 1993. — С.61 — 63].

Таблиця 2. Рівень сформованості дидактичних умінь (за результатами рейтингу)

Уміння Рівні	Конструктивні		Виконавські		Аналітичні	
	Групи студентів					
	експер.	контр.	експер.	контр.	експер.	контр.
Високий	38	22	42	37	35	11
Середній	55	34	49,5	45	51	48
Низький	7	44	8,5	18	14	41

У контрольних групах різниця цих показників становить — 37%, — 19,5% і — 27% відповідно. Є підстави припустити, що в самостійному досвіді роботи ця відповідність буде прогресувати.

Оцінювання рівня сформованості дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України методом рейтингу ми проводили двічі: на початку експерименту і після нього. В такий спосіб ми змогли проконтролювати динаміку їх розвитку.

Графічна інтерпретація тенденцій росту відображена на рис.1 і рис.2.

Середній бал

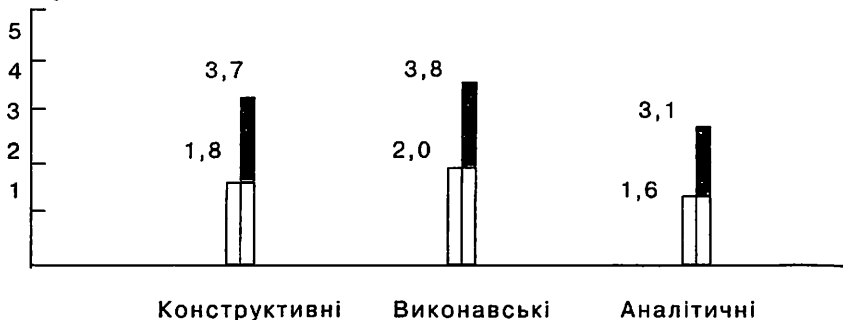

Рис.1. Динаміка розвитку дидактичних умінь у студентів в експериментальних групах

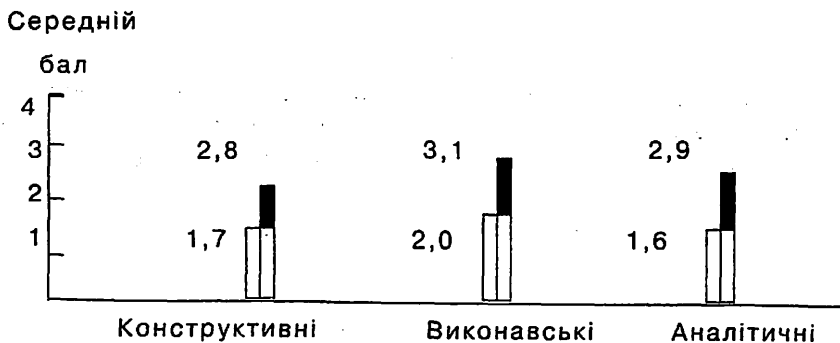

Рис.2. Динаміка розвитку дидактичних умінь у студентів у контрольних групах

Примітки до рис.1 та рис.2:

- 1.Лівий стовпчик діаграми позначає докурсовий рівень розвитку дидактичних умінь.
- 2.Правий стовпчик – післякурсний рівень.
- 3.Верхня частина стовпчика позначає приріст середнього бала.

Як видно з рис.1 та рис.2, при майже однакових середніх балах сформованості дидактичних умінь на початку експерименту його приріст в експериментальних групах значно вищий, ніж у контрольних. Крім того, середній бал у результаті навчання за експериментальною системою відповідає високому рівню розвитку вмінь у конструктивній і виконавській групі (3,7 і 3,8 бала відповідно), і тільки аналітичні уміння досягли середнього рівня (3,1 бала).

Наведені факти засвідчують ефективність спроектованої нами системи формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України.

Узагальнені результати проведеного нами дослідження підтвердили гіпотезу і дали змогу сформулювати такі **висновки**:

- 1.Основою професійної підготовки студентів у педагогічних університетах є дидактична підготовка, яка включає формування дидактичних умінь вчителя як організатора навчально-виховного процесу в школі. Для підвищення якості підготовки ви-

пускників педагогічних університетів навчально-виховний процес у вузі має набути якісно нового стану. Під час його організації необхідно виходити з єдності педагогічних знань щодо теорії навчання і відповідних умінь. Дидактичні вміння об'єднують професійні знання і навички з елементами творчості і педагогічної переконаності та розумовими і практичними діями, які спрямовані на успішне розв'язання дидактичних завдань, що постійно змінюються.

2. Кожне дидактичне вміння містить у собі певну кількість цілеспрямованих взаємопов'язаних дій, що виконуються у певній послідовності. Складовими компонентами структури дидактичного вміння є: наявність об'єкта, на який спрямована діяльність; знання цього об'єкта (його складу і стану на даний момент); наявність завдання і розуміння його сутності; знання способів діяльності (правил, прийомів); перенесення діяльності в нові ситуації.

3. Дидактичні вміння утворюють гнучку, динамічну систему. Відповідно до етапів навчального процесу (підготовчого, організації та здійснення діяльності, аналітичного) система дидактичних умінь охоплює три групи: конструктивні, виконавські та аналітичні.

4. Дидактичні вміння тісно пов'язані зі структурними елементами моделі уроку — дидактичними клітинками. Саме під час реалізації на практиці моделі уроку вчитель застосовує всю систему дидактичних умінь.

5. Спроектвана нами система формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України побудована на таких основних принципах:

- розвитку професійних інтересів студентів і формуванні мотиваційної сфери;
- перегляді програмних документів з позиції наявності в них настанов на формування дидактичних умінь;
- використанні активних методів і різноманітних форм навчання.

6. У спроектовану нами систему входять основні теми курсу дидактики, питання практичного характеру, які слід виділити в них, система дидактичних умінь, що формуються під час вивчення певної теми, та система лекційних, практично-семі-

нарських і лабораторних занять; під час яких формуються дидактичні вміння.

7. Спроекована нами система реалізується на практиці шляхом організації теоретичного навчання студентів з максимальною професіоналізацією їх діяльності, відпрацюванням основних дидактичних умінь та організацією відповідної роботи під час проходження педагогічної практики. Принцип єдності теорії та практики під час реалізації спроектованої системи має здійснюватись на певних дидактичних засадах, які передбачають взаємозв'язок цілей, змісту, методів, форм організації і способів навчання.

Таким чином, у дисертації розглянуто систему формування дидактичних умінь у майбутніх учителів в умовах педагогічних університетів України та експериментально її перевірено, визначено умови ефективного формування дидактичних умінь, розроблено методичні рекомендації щодо вдосконалення цього процесу.

Основний зміст дослідження відображено в публікаціях:

1. Пявка О.І. Формування дидактичних умінь у майбутніх учителів в умовах педагогічного університету // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. — К.: ІЗМН, 1997. — Вип.19. — С.102 — 104.

2. Пявка О.І. Формування дидактичних умінь у студентів в умовах сучасного педагогічного вузу // Актуальні проблеми розбудови національної освіти: Збірник науково-методичних праць. — Ч.ІІІ "Проблеми підготовки вчителя". — Київ — Херсон: Пілотні школи, 1997. — С.152 — 155.

3. Пявка О.І. Про сутність і структуру дидактичних умінь майбутніх педагогів // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 28-31 жовтня 1996 р. — Книга 4 "Проблеми підготовки кадрів (допрофесійна — професійна (вузівська) — післядипломна освіта). — Чернівці: Митець, 1996. — С.205 — 208.

4. Пявка О.І. Модель системи формування дидактичних умінь у майбутніх вчителів // Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні". — К., 1997. — С. 314 — 316.

5. Пявка О.І. Розвиток системи дидактичних умінь в контексті освіти дорослих (на матеріалах професійних умінь учителя)// Післядипломна освіта керівних і педагогічних кадрів: проблеми розвитку: Матеріали звітної наукової конференції 2-3 листопада 1996 р. – К.: УІПКККО, 1996. – С. 131-133.

6.Пявка Г.І., Пявка О.І. Підготовка майбутніх вчителів до реалізації розвиваючої функції навчання в школі // Розвивальний потенціал сучасного уроку в початковій школі: Матеріали обласної науково-практичної конференції 13 — 14 травня 1996р. — Суми, 1997. — С.43 — 44.

Бульвінська О.І. Формування дидактичних умінь у студентів педагогічних університетів України. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 — Теорія та історія педагогіки. — Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 1997.

У дисертації теоретично обґрунтована і експериментально перевірена система формування дидактичних умінь у майбутніх учителів в умовах педагогічних університетів України під час вивчення курсу дидактики, побудована з урахуванням практичної спрямованості викладання психолого-педагогічних дисциплін у вузах. Запропонована методика сприяє формуванню у майбутніх учителів професійно значущих знань, умінь, навичок.

Ключові слова: “дидактичне уміння”, “навичка”, “дидактична підготовка”, “професіоналізація”, “навчальний процес”.

Бульвинская О.И. Формирование дидактических умений у студентов педагогических университетов Украины. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 –Теория и история педагогики. — Национальный педагогический университет им.М.П.Драгоманова, Киев, 1997.

В диссертации теоретически обоснована и экспериментально проверена система формирования дидактических умений у будущих учителей в условиях педагогических университетов Украины во время изучения курса дидактики, построенная с учетом практической направленности преподавания психолого-педагогических дисциплин в вузах. Предложенная методика

способствует формированию у будущих учителей профессионально значимых знаний, умений, навыков.

Ключевые слова: "дидактическое умение", "навык", "дидактическая подготовка", "профессионализация", "учебный процесс".

Bulvinska O.I. The forming of didactic skills of pedagogic universities students of Ukraine. — Manuscript.

Thesis for the degree of the Candidate of Sciences in Pedagogics, Speciality 13.00.01 – Theory and History of Pedagogic. — Nacional Pedagogic University, Kyiv, 1997.

The methodical system of forming of didactic skills of future teachers in pedagogic universities of Ukraine on the materials of didactic course of studying in higher schools is theoretically substantiated and experimentally tested. This system based on the principle of practic trend of theaching of psychology and pedagogic in higher schools. The suggested pedagogic technology improves the developing of professional knowledge, skills and habits in future teachers.

Key words: "didactic skill", "habit", "didactic training", "professional trend", "teaching process".

Підписано до друку 09.02.98 р. Формат 60x90/16
Ум. друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0.
Наклад 100. Зам. №36

ВАТ Київська друкарня наукової книги
252030, м.Київ, вул. Б.Хмельницького,19-б